

กิเลสใส่สี

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์บนศาลา วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๙

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมะ ตั้งใจฟังธรรม ธรรมะเป็นสัจธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
นะ เราไม่มีวาสนาจะไม่ได้ยินได้ฟัง ถึงได้ยินได้ฟังมันก็เป็นได้ยินได้ฟังแบบลิเกละครไ้ เป็นเรื่อง
โลกๆ ทั้งนั้น เป็นเรื่องโลกๆ โลกๆ คือพูดพลอบใจ พูดพลอบประโลมกันไปอย่างนั้นนะ มันไม่เป็น
สัจจะเป็นความจริงขึ้นมา

ถ้าเป็นสัจจะเป็นความจริงขึ้นมานะ จากใจดวงหนึ่งสู่ใจอีกดวงหนึ่ง

ถ้าใจดวงนั้นมีกิเลสตัดทอนความทะยานอยาก ถ้าคนชี้เป้าถูกต้องดังามนั้นจะเป็นธรรม
เป็นธรรมๆ นะ เพราะอะไร เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาสาวิฆเนศวรทำลายอวิชา
ในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไง มันเหนือวิภูฏะไง เหนือโลกไ้

แล้วโลกก็ผลของวิภูฏะ เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เราเกิดกับโลกไ้
มันเป็นข้อเท็จจริง มันมีของมันอยู่อย่างนี้แล้ว ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา
ชำระล้างในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุขๆ ไ้

ถ้าเป็นเสวยวิมุตติสุข เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมๆ ไ้ ผู้ที่ฝึกหัด
ปฏิบัติขึ้นมาไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไ้ ถ้ามันไม่ถูกต้องชอบธรรมไ้ ท่านปฏิเสธ
ทั้งนั้นนะ ถ้าเป็นถูกต้องชอบธรรมท่านจะพยากรณ์ พยากรณ์ว่าอย่างนี้ถูกต้องชอบธรรม

ถ้าถูกต้องชอบธรรม ชอบธรรมเพราะอะไร ชอบธรรมเพราะการฝึกหัดประพฤติปฏิบัติ
มันมีเหตุมีผลของมันขึ้นมาเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา

เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เราเกิดมาจากไหน เราเกิดมาจาก อริชชา เกิดมาจากพญามารมันครอบงำจิตใจของวิญญูะที่เวียนว่ายตายเกิดในวิญญูะนี้ไง สิ่งที่เกิด มา เกิดมาเพราะมันมีอริชชาพาเกิด แล้วพาเกิดขึ้นมา ถ้าเวลาฝึกหัดประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามัน ไม่รู้จักอริชชา มันจะมีวิชชาขึ้นมาได้อย่างไร

ถ้าวิชชา สิ่งที่ว่า สิ่งที่เป็นสัจจะเป็นความจริงขึ้นมาในหัวใจของตนมันจะยับยั้ง ยับยั้ง กิเลสตัณหาความทะยานอยากในหัวใจของตน ถ้ายับยั้งกิเลสตัณหาความทะยานอยากในหัวใจ ของตน มันเป็นความมหัสจรรย์แล้วแหละ

เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนาว่า เป็นอริยทรัพย์ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มากๆ แต่คนเกิดมามีแต่ความทุกข์ความยาก ความตรอมใจของตนอยู่ตลอดเวลา มันเป็นเพราะ อะไรล่ะ

มันเพราะนั่นนะ เห็นไหม ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ นั่นนะค้นหา ความทะยานอยาก แล้วค้นหาความทะยานอยากถ้ามันอยู่ในหัวใจของสัตว์โลกก็ว่าสิ่งนั้นเป็น ธรรมไง เพราะอะไร เพราะมันเป็นคุณประโยชน์กับเรา เพราะเราแสวงหามาเพื่อสนองมัน พอเพื่อ สอนของมัน มันก็เป็นความพอใจของมันใช่ไหม ถ้ามันเป็นความพอใจของมัน สิ่งนั้นมันก็ไปกว้าน เอาจมาเผาตนเองโดยที่ตัวเองไม่รู้ตัวทั้งสิ้น

แต่ถ้ามีอำนาจวาสนาของตน เวลาศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภาคปริยัติ คำว่า “ภาคปริยัติ” นั่นคือธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ไม่ใช่ของเรา ถ้าเป็นธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราศึกษาแล้วมาเปรียบเทียบกับความรู้สึก นี้่กคิดของตน เอ๊ะ! มันตรงข้าม มันตรงข้ามกันทั้งนั้น ถ้ามันตรงข้ามกันทั้งนั้นแล้วมันจะเอา ความจริงมาจากไหนล่ะ มันเอาความจริงขึ้นมาไม่ได้เพราะอะไร

เพราะมันขัดมันแย้งในหัวใจของตน เราอยาก เราต้องการ เราปรารถนา แล้วองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้ละให้วาง มันจะมีความสุขขึ้นมาได้อย่างไร มันจะเป็นความจริง ขึ้นมาได้อย่างไรล่ะ เพราะอะไร

เพราะเราปรารถนาจะประสบความสำเร็จ เราจะมีชีวิตยั่งยืน เราจะมีทุกอย่างพร้อม เปรียงไปทั้งหมด มันเป็นตัวค้นหาความทะยานอยากเพื่อแสวงหามาปรนเปรอมัน แล้วจะฝึกหัด

ประพฤติปฏิบัติขึ้นมาจะละจะวาง จะละจะวางมันจะเป็นความสุขไปได้อย่างไร มันก็แห้งแล้ง มันไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอัน มันไม่มีอะไรเป็นของเราเลย

แล้วถึงว่าเราแสวงหามาเพื่อปรนเปรอกิเลสว่าจะเป็นของเราๆ นั่นมันกลับไม่ใช่ของเราเลย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เวลาจะต้องพลัดพรากขึ้นมาะ มันเจ็บช้ำน้ำใจทั้งนั้นนะ แสวงหามาทั้งชีวิตไม่ได้ใช้สอยเพื่อประโยชน์กับตนเลย แล้วเวลาต้องพลัดพรากจากมัน มันแสนอาลัยอาวรณ์แสนทุกข์แสนยาก

แต่ถ้าเป็นธรรมๆ เห็นไหม เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านะ มันเป็นประเพณีวัฒนธรรม ถ้ามันเป็นประเพณีวัฒนธรรม เราจะทำคุณงามความดีของเรา เราเสียสละทานขึ้นมา ความตระหนี่ถี่เหนียวมันก็ขัดก็แย้งทั้งนั้นนะ แต่เวลาถ้าเราทำแล้วด้วยมีสติมีปัญญา มันจะชนะความตระหนี่ถี่เหนียวของตน ถ้ามันชนะความตระหนี่ถี่เหนียวของตน มันเริ่มเห็นประโยชน์ขึ้นมาแล้วละ

เห็นประโยชน์ว่า จากมือของเราไปสู่มือของคนอื่น คนที่รับจากเราไปเขาจะมีความสุขของเขา เพราะมันจะไปปลดความทุกข์ความยากของเขาได้บ้าง เขาขอบคุณเราด้วยสายตา ด้วยความชื่นชมของเขา นี่มันเป็นบุญหรือเป็นบาปละ

ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงขึ้นมา ถ้าเรามีสติมีปัญญาศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา โดยระดับของการเสียสละทาน ทาน ศีล ภาวนา ถ้ามันมีอำนาจวาสนาของเขานะ เขาจะฝึกหัดภาวนาของเขาขึ้นมา

ถ้าฝึกหัดภาวนาของเขาขึ้นมา ถ้าปฏิบัติโดยกิเลสตัดหาความทะยานอยากมันมีความเชื่อ มันมีลัทธิฝึกหัดปฏิบัติที่เขาศึกษากัน ดุสิต เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๖ ปี ท่านไปศึกษาเล่าเรียนทางวิชาการกับนักพรตนักปฏิบัติทั้งนั้นนะ เวลาศึกษามาแล้วมันไม่ใช่ทางๆ ละวางทั้งสิ้น เพราะอะไร

เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านเป็นพระโพธิสัตว์ ท่านมีอำนาจวาสนาของท่าน มีสิ่งใดขึ้นมา ท่านด้วยสติด้วยปัญญาของท่าน ท่านรู้ว่าสิ่งนี้มันไม่ใช่ๆ แล้วจะแสวงหาครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ก็ไม่มีไง ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องชอบธรรมมันไม่มีก็ต้องฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา

ด้วยประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของพวกเขา แต่ทำไปขนาดไหนมันก็ไม่เป็นความจริง
ขึ้นมาเพราะอะไร เพราะมันแก็กิลเลสส์ไม่ได้ มันไม่มีหนทาง

เวลาเอาจริงเอาจังขึ้นมา เห็นไหม ตั้งแต่ที่กำหนดลมหายใจเข้าออก อานาปานสติ ทำ
ความสงบของใจเข้ามาให้ได้ ทำความสงบของใจเข้ามาให้ได้ พอทำความสงบของใจเข้ามา เวลา
จิตสงบ บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ นี่ผลของวิญญูะ ผลของโลก

ผู้ที่ฝึกหัดปฏิบัติครูบาอาจารย์ท่านปฏิบัติมาแล้ว ที่ว่าระลึกอดีตชาติได้ อนาคตได้
นั้นนะอภิญา แล้วมันเป็นมรรคเป็นผลตรงไหนละ นี่ถ้าไม่เป็นมรรคเป็นผล แต่ถ้าคนไม่มีอำนาจ
วาสนาก็ติดความรู้รู้อย่างนี้ไง

มันถึงว่า บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ ดิ่งกลับๆ

คำว่า “ดิ่งกลับ” ท่านรังของท่านกลับมาให้เป็นพุทธโธ ให้เป็นพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
เวลาเป็นสังขจะเป็นความจริงจังขึ้นมา อาสวัภขยญาณ นี่ทำลายอวิชชา ทำลายพญามาร

มารคร่ำครวญ มารตีอกชกตัวเลยละ เตือดร้อนไปถึงลูกสาวของมาร ความโลภ ความ
โกรธ ความหลงใหล นางตัณหา นางอรดี “พ่อ พ่อเป็นอะไร”

“เจ้าชายสิทธัตถะจะพ้นจากมือเราไปแล้วนะ ”

เตือดร้อนกันไปหมด เวลาความโลภ ความโกรธ ความหลง นางตัณหา นางอรดีไปร้ายจำ
มันเป็นธรรมมาธิษฐาน

ในพระพุทธศาสนาไป ประวัติองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาฝึกหัด เวลาขณะมาร
ทำลายพญามาร สิ่งที่น่างัดถามมาอย่าว่ามายวนจะให้กลับไปอยู่ใต้อำนาจของมันไป

“นางตัณหา นางอรดี แม่แต่พ่อของเธอ เรือนยอดของเรือน ๓ หลังเราได้หักลงแล้ว”

ใช้ลูกสาวมันก็เป็นเรื่องของธรรมมาธิษฐาน แต่ข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริงคือครูบาอาจารย์
ประพฤติปฏิบัติขึ้นมา มันเข้าไปเผชิญกับความเป็นจริงในหัวใจนะ มันไปเห็นสังขจะความจริงอันนี้
มันเป็นความมหัศจรรย์ มันเป็นความมหัศจรรย์นะ พระพุทธศาสนาไป ปัจจัยตั้ง สันติภูมิโก ผู้ใด
เห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นพระอรหันต์ เวลาครูบาอาจารย์ของเราที่ฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์จะเอาอะไรมาสอน ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์จะชี้อะไรถูกอะไรผิด

แต่ของเรา ด้วยอำนาจวาสนาเราถ้าอ่อนแอ ไปเห็นการฝึกหัดปฏิบัติทางโลกๆ มันชอบใจ มันทำได้แล้วมันพอใจ

แต่ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงในพระพุทธานุชาตินะ ถ้ามีข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมาให้เป็นสังขจะมีความจริงขึ้นมา ถ้าให้เป็นสังขจะเป็นความจริงขึ้นมานะ ทำความสงบของใจเข้ามาให้ได้ ถ้าทำความสงบของใจให้ได้นะ แล้วถ้ามันมีความปกติสุขขึ้นมามันมีเครื่องอยู่ มันมีที่อยู่อาศัย แล้วจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาตามข้อเท็จจริงในหัวใจของตน

ถ้าปฏิบัติตามข้อเท็จจริงในหัวใจของตนนะ มันอยู่ที่วาสนาแล้ว ทำได้หรือทำไม่ได้ ถ้าทำไม่ได้ๆ ทำขนาดทำไม่ได้นะ ครูบาอาจารย์ท่านก็ส่งเสริมนะ แต่ด้วยอำนาจวาสนาของเรา อำนาจวาสนาของเราทำอย่างไรก็แล้วแต่ เราก็เพิ่มอำนาจวาสนาบารมีของเราเข้าไป

เวลาฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาแล้วคนทำไม่ได้ ทำสมาธินี้แหละ ถ้าทำไม่ได้ๆ ทำได้ทำอย่างไร ทำไม่ได้ละ

มันเป็นเวรกรรมของสัตว์นะ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา ทำดีหรือทำชั่วมา ทำดีทำชั่วมา มันไม่เชื่อเลยละ เวลา คุณิ คนนับถือพระพุทธศาสนา นับถือพระพุทธศาสนา นับถือที่ทะเบียนบ้าน แต่คนที่มีอำนาจวาสนาของเขา เขา นับถือพระพุทธศาสนาเพื่อการดำรงชีวิต เวลาเรามีศีลมีธรรมของเรา กลิ่นของศีลกลิ่นของธรรมหอมทวนลมนะ คนที่มีอำนาจวาสนาทำสิ่งใดๆ มันเป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าเป็นกิเลสๆ มันต่อมันต้าน มันขัดมันแย้งขึ้นมา ทำอะไรมันทุกข์มันยากไปทั้งนั้นนะ ใ้้นั้นมันทุกข์มันยาก มันทุกข์มันยากเพราะอะไรละ มันทุกข์มันยากเพราะกิเลสมันบีบมันคั้น

ถ้าจะเอาจริงเอาจังของเรา เราจะทำปฏิบัติของเรา ถ้าเราฝึกหัดปฏิบัติของเรา ถ้ามีอำนาจวาสนาก็ตามครูบาอาจารย์ของเรา เรากำหนดพุทโธๆ มีคำบริกรรม ถ้ากำหนดลมหายใจพร้อมกับพุทโธหรือใช้ปัญญาอบรมสมาธิ เห็นไหม เราพยายามแสวงหาหัวใจของตน

แสวงหาหัวใจของตน เพราะจิตที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ เกิดในไซ ในครรภ์ ในน้ำคร่ำ โอบปาทิกะ เวลาเกิดเป็นเราก็เกิดเป็นเราด้วยบุญด้วยกุศลเพราะได้เกิดเป็นมนุษย์ ถ้าเกิดเป็น

มนุษย์แล้วมีสิทธิเสรีภาพ มีการศึกษาเล่าเรียนมาแล้วมีสติปัญญา ก็ดำรงชีวิตของตนด้วยสติปัญญา ด้วยทฤษฎีด้วยมานะของตน อันนั้นวิชาชีพนะ แต่ถ้าคนไม่มีการศึกษามีสติปัญญาของเขาขึ้นมา เขาระลึกถึงธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามันเป็นความปกติสุขไป

ชีวิตนี้เราร้อนนัก โลกนี้เราร้อนนัก เราต้องอยู่กับโลก เราเผชิญกับสังคมขึ้นมา มันซับซ้อน ซับซ้อนจนเราเท่าทันไม่ได้ คนที่มีสติปัญญาเท่าทันเขาก็รักษาตัวรอดได้ คนที่สติไม่เท่าทันเขาเป็นเบี้ยล่าง เป็นเหยื่อให้เขาปกปิดให้เขาลอก มีความทุกข์ความยากไปทั้งนั้นนะ นั่นพูดถึงว่า นั่นคือสติปัญญาที่เราศึกษามาเป็นวิชาชีพของตน ถ้าศึกษาธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยประเพณีโดยวัฒนธรรม

เพราะพ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของลูกๆ เรามีพ่อแม่ แม่ พ่อแม่รักลูกของตน จะพยายามอบรมบ่มเพาะให้เป็นคนดี

คนดี ดีที่ไหนล่ะ

ดีที่พระพุทธศาสนา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นี้ไง ถ้ามันดีขึ้นมา มีกัตถุญกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี คนที่มีบุญมีคุณกับเรา เรามีแสบใจโอบเอื้ออารีกับเขา เวลาคนที่เขาโหดเขาร้าย คนที่เขาเห็นแก่ตัว เราก็หลีกเลี่ยงไป เราจะไม่ยุ่งกับเขา เรามีสติปัญญาเพื่อรักษาดำรงชีวิตของตน เห็นไหม แล้วถ้ามีอำนาจวาสนาขึ้นมา เราจะฝึกหัดประพฤติปฏิบัติ เราจะหาข้อเท็จจริงความเป็นจริงในชีวิตไป

คนเราเกิดมามีกายกับใจๆ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือหัวใจของคน เพราะหัวใจของคนมันทุกข์ มันยาก มันทุกข์ที่หัวใจดวงนั้น คนเราเกิดมามีร่างกายเหมือนกัน คนเราเวลาถ้ามีสติปัญญา เขาชอบอะไรล่ะ ปัจจัยเครื่องอาศัยถ้าชอบใจอะไร ถ้าสมความปรารถนามันก็มีความสุขของเขา ความสุขของเขาหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไป

แต่ถ้าจิตใจที่มีคุณค่าของมันไป ถ้ามันทุกข์ มันทุกข์เพราะอะไร แล้วถ้ามันสุข มันสุขเพราะอะไร

ถ้าเราพยายามจะศึกษาค้นคว้าของเราขึ้นมา เรากำหนดพุทธโธ ใช้อย่างไร

หัวใจๆ สิ่งที่น่ามธรรมๆ เราจะไปหาที่ไหน หาได้อย่างไร

เวลาครูบาอาจารย์ของเราท่านเปรียบเทียบกับ เวลา น้ำ ไสๆ น้ำใส น้ำอยู่ในภาชนะ อยู่ในแก้ว อยู่ในขวดโหล มันเหมือนไม่มีเพราะมันใสไง แล้วมันไม่มี ลองต้องเติมสีเข้าไปสิ ลองเติมสีเข้าไป สีอ่อนสีแก่ต่างๆ มันก็เห็นสี อ้อ! มันมีน้ำ

อันนี้ก็เหมือนกัน อารมณ์ความรู้สึกของคนที่มันทุกข์มันยากขึ้นมา มันสีอ่อนหรือสีแก่ละ นี่เพราะมันเป็นอารมณ์โลกใจ เพราะคนเราเกิดมามีกายกับใจๆ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือจิตและใจของคนที่มีอำนาจวาสนามากน้อยขนาดไหน

เวลาคนที่เขาฝึกหัดปฏิบัติของเขาเนะ เขาทำความสงบของใจได้ เขาทำสมาธิของเขาได้ ถ้าด้วยอำนาจวาสนาของเขา เขาระลึกอดีตชาติได้ เขารู้เขาเห็นอะไรที่เป็นความแปลกประหลาดมหัศจรรย์ แล้วเขาตอบตัวเขาเองไม่ได้

มีคนมาหาเราเยอะแยะ เวลาจิตใจมันเป็นขึ้นมา เวลามันรู้มันเห็นมันโดยความมหัศจรรย์เลย แล้วจะแก้ไขอย่างไร จะทำอย่างไร

ถ้าไปทางการแพทย์เขาก็ให้ไปหาหมอ ไปหาหมอมจิตแพทย์ แต่ถ้าเป็นข้อเท็จจริงของเขานั้นนะเวลาเขาทำ ทำของเขาแต่เป็นความเชื่อของเขาใจ ความเชื่อของเขา แล้วถ้าไม่มีครูบาอาจารย์มันก็หลงระเวิง

แล้วโดยธรรมชาติ เวลาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง เวลาฝึกหัดปฏิบัติ สัพเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมะเป็นอนัตตา สิ่งที่อยู่ที่เห็นเป็นอนัตตาของชั่วคราวทั้งนั้น แล้วของชั่วคราวเวลามันเกิดขึ้นมากก็ตื่นตื่นระหกระเหินไปกับมัน เวลามันเสื่อมไปแล้ว มันกลับฟื้นขึ้นมาอีกไม่ได้เลยละ

แต่ถ้ามีครูบาอาจารย์ที่ดีงาม เราอยากจะหาหัวใจของตน ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าศีล สมาธิ ปัญญา เรากำหนดพุทฺธ เรากำหนดอานาปานสติ ถ้าเราใช้ปัญญาอบรมสมาธิ เราพยายามใส่สีใส ใส่สีเข้าไปในใจ

เพราะถ้ามันเป็นเรื่องโลกๆ อารมณ์โลก ความโลก ความโกรธ ความหลง มันหลงตัวเองไม่เข้าใจสิ่งใดเลย เพราะไม่มีการศึกษา ไม่มีการฝึกหัดปฏิบัติ ถ้ามันโกรธ มันโกรธมันก็กระพืดกระพืดกับหัวใจของตน มีแต่แผดเผา เวลามันโลภมันอยากได้ของมัน นี่มันเป็นอารมณ์โลกๆ มันเป็นอารมณ์ของสมุทัย ตัณหาความทะยานอยาก แล้วมันก็เป็นอารมณ์ความรู้สึกของ

เราที่มันทุข์มันยาก แต่มีอำนาจวาสนาก็ยังมาฝึกหัดประพฤติปฏิบัติ มีอำนาจวาสนามาศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา

สิ่งที่เราทำนะ นั่นนะเราใส่สี่ เราใส่สี่มีสติปัญญา สี่แก่ สี่แก่ก็พุทโธซัดๆ พุทโธซัดๆ ซัดๆ ขึ้นมามันกลมกลืนหรือไม่ ถ้ามันกลมกลืน นี่เราจะทำคุณงามความดีไป

แต่ถ้ามันเป็นสัญญาอารมณ์ของเรา มันเป็นอารมณ์ความรู้สึกของเรา มันเจ็บปวดด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยจิตด้วยนิสัยของแต่ละบุคคล จิตนิสัยของแต่ละบุคคลมันก็ไปตามอารมณ์ความรู้สึกของตน แล้วเราก็เชื่อในอารมณ์ความรู้สึกของตน เพราะอะไร

เพราะเราเกิดมาเป็นมนุษย์มีกายกับใจๆ ใจ ถ้าเรื่องของร่างกายก็เรื่องของร่างกายเรา นี้กาย ถ้าเรื่องของใจๆ เรื่องของใจมันก็อยู่ที่จิตนิสัย ถ้าอยู่ที่จิตนิสัย ถ้ามันเกิดความรู้สึกอารมณ์อย่างนั้นมันก็เป็นเรื่องโลกๆ เรื่องจิตนิสัย

แต่เราจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา จะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาจะเอาความจริงของเรา เราก็ใส่สี่ใส่เราใส่สี่เพื่อจะให้เราเห็นใจของตน เราควบคุมใจของตน

เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปศึกษาค้นคว้ากับเจ้าลัทธิต่างๆ มา ๖ ปี จะเริ่มของตนก็กำหนดอานาปานสติ จิตสงบแล้วบุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวัชฌญาณ ทำลายอวิชชาด้วยมรรค ๘

เราจะฝึกหัดปฏิบัติของเราขึ้นมา ถ้ามันเป็นอารมณ์โลก เราใส่สี่เอง ใส่สี่โดยกิเลส กิเลสมันใส่สี่ให้ กิเลสมันชักนำของมันไป เราจะรู้เท่าหรือไม่รู้เท่ามันก็เป็นคนใส่สี่ให้ แต่ถ้าเราจะเริ่มต้นประพฤติปฏิบัติเอาตามความเป็นจริงของเรา เราต้องใส่สี่เอง

เราใส่สี่ ใส่สี่เพราะอะไร ใส่สี่ น้ำใส จิตนี้เป็นนามธรรม จิตนี้จับต้องสิ่งใดไม่ได้ แล้วสิ่งที่จับต้องได้ก็จับต้องได้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกของตน นั่นนะความโลภ ความโกรธ ความหลง

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไป เวลาเวียนยอดของเวียน ๓ หลัง อาสวัชฌญาณ ทำลายอวิชชา อวิชชาพญามารมันมีลูกสาว ๓ คน ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันยังมีหลานมีเหลน เพราะอะไร เพราะสิ่งที่มันจรมมาไง อารมณ์กระทบที่มันจรมมาร้อยแปดพันเก้า นี้โดยข้อเท็จจริงสิ่งที่สิ่งมีชีวิต

เพราะมันมีอารมณ์มีความรู้สึกทั้งนั้น มันมีความต้องการทั้งนั้น ถ้ามีสติปัญญา มันก็เป็นคนดีขึ้นมา ถ้ามันไปตามความโลภ ความโกรธ ความหลง มันประชิดประชันกับชีวิตของตนเองเสียหายไปหมดนะ นี่คือนิเวศในปัจจุบันเราไง

แต่เวลาเราจะฝึกหัดปฏิบัติของเรา เราทำความสงบของใจของเราเข้ามาให้ได้ ถ้าทำความสงบของใจเราเข้ามาได้ พุทโธ ปัญญาอบรมสมาธิ อานาปานสติ มันก็เป็นการฝึกหัดปฏิบัติด้วยข้อเท็จจริง

แต่เวลาพอเราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เราว่าเรามีสติมีปัญญา เราจะใช้สติปัญญา ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญา เราใช้สติใช้ปัญญา ปัญญาเกิดจากไหน ปัญญาเกิดจากจิต จิตมีสมาธิไม่มีสมาธิ

ถ้ามีสมาธิ จิตมันมั่นคง จิตมีกำลังของมัน มันก็คิดได้โดยสัญจะโดยความจริง ถ้ามันคิดไปแล้ว เวลากิเลส เวลาอารมณ์เจือปนเข้ามา สมุทัยมันเจือปนเข้ามา มันก็อ้ออึง มันก็พาดพิง มันก็อารมณ์โลกๆ ไปทั้งหมด มันก็ว่าใช้สติใช้ปัญญาของมันไปไง นี่เพราะอะไร เพราะความเข้าใจของตน

แล้วจิตนี้มีหัตถ์จรรย จะคิดอย่างไร ทำอย่างไรได้ทั้งนั้น เพราะมันเป็นนามธรรมไง แต่มันเป็นเรื่องอะไรละ มันเป็นเรื่องโลกๆ ทั้งสิ้น

เวลาจะเอาจริงเอางัง เราเอาจริงเอางังของเราด้วยเราใส่สี่ ใส่สี่ด้วยธรรมและวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาพุทโธๆ เวลาจิตมันดีขึ้นมา กลมกลืนขึ้นมา มันสะดวกสบายของมัน มันจะมีสติมีปัญญารักษาใจของตนได้ไง ขณิกสมาธิ อุปปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ นี่ไง เวลาอัปปนาสมาธิ เวลาพุทโธๆ จนพุทโธไม่ได้ เห็นไหม

พุทโธก็สี่ พุทโธๆ วิตก วิจาร์ องค์ของสมาธิ วิตก วิจาร์ ปีติ สุข เอกัคคตารมณ์ ข้อเท็จจริงนี้พุทโธๆ เห็นไหม

ถ้าไม่มีพุทโธและไม่มีโธ ไม่มีคำบริกรรม ไม่มีการกระทำ นึกเอา ว่างๆ ว่างๆ นึกเอาไปตามแต่ความพอใจของตน นี่ไง เราจะใส่สี่ ใส่สี่ด้วยสติด้วยปัญญาขึ้นมาให้เราเห็นน้ำใสๆ เห็นไหม ขณิกสมาธิ อุปปจารสมาธิ เวลาพุทโธๆ จนพุทโธมันหาย หาย สิ้นมันหาย พอสิ้นมันหาย อัปปนาสมาธิ ใ้อโฮ! มหัตถ์จรรย มหัตถ์จรรย แล้ววมหัตถ์จรรยทำอย่างไรต่อ มันคลายออกมาทั้งนั้นนะ

เวลาสมัยพุทธกาล เขาเข้าฌานสมาบัติ ๗ วัน ๘ วันอยู่ได้เลย สบาย เวลาคลายออกจาก ฌานออกสมาบัติ ฌานสมาบัติมันเป็นเรื่องฤๅษีชีไพร มันเป็นเรื่องเท็จจริง ผลของวิญญูะ มันมีของ มันอยู่แล้ว มันเป็นโลกียะ เป็นเรื่องโลก

แล้วถ้าจะเอาธรรมละ

ถ้าเราจะฝึกหัดปฏิบัติธรรมของเราไป ถ้าเราจะฝึกหัดปฏิบัติธรรม เราก็วิตก วิचार สมมุติ ทั้งนั้นนะ มันต้องสมมุติขึ้นมาจากข้อเท็จจริง จากจริงตามสมมุตินี้ไง แล้วถ้ามันจริงตามสมมุติ แล้วถ้ามันสงบระงับเข้ามาๆ ขณิกสมาธิ อุปจาระ อปัปนา

อปัปนา พุทโธจนพุทโธไม่ได้ พุทโธไม่ได้ มีสติสัมปชัญญะของเรา พุทโธไม่ได้ สักแต่ว่า ปรากฏชัดๆ เลย แล้วพุทโธแล้วเวลามันคลายออกจากอปัปนาเป็นอุปจาระ มันคลายออกมา อย่างไร มันข้อเท็จจริงอย่างไร

ฉะนั้น เวลาว่า ถ้ามันเป็นอปัปนา มันรวมใหญ่

รวมใหญ่มันใช้ปัญญาไม่ได้ ถ้ามันใช้ปัญญาไม่ได้ มันใช้ปัญญาไม่ได้เพราะมันสักแต่ว่า ปรากฏ มันเป็นหนึ่งในเดียว ถ้าเวลามันคลายตัวออกมามันจะเป็นอุปจาระ อุปจาระมันนุ่มไปจะ เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม ถ้ามันนุ่มไปตามข้อเท็จจริงนะ

ถ้ามันนึกเอา มันโดยจริตนิสัย นั่นอีกเรื่องหนึ่งเลยนะ นี่เวลากิลีสมันไต้สี

เวลาเราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาเราควบคุมได้ พุทโธ อานาปานสติ กรรมฐาน ๔๐ ห้อง แล้ว ถ้าใช้สติใช้ปัญญาก็เป็นปัญญาอบรมสมาธิ ตรีกาในธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้แหละ ถ้ามันเท่าทัน มันหยุด เห็นไหม มันหยุดคิด

นี่ไง เวลาจิตนี้เป็นนามธรรมๆ ถ้ามันทำสมาธิได้ มันมีสติมีปัญญา ขณิกะ อุปจาระมัน เป็นอย่างไร ถ้ามันสงบระงับเข้ามา สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี แล้วถ้ามันออกจู้จุกเห็นมันเป็น นิमितใจ แล้วถ้ากิลีสมันไต้สีนะ มันเป็นสัญญา

เราฟังธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราศึกษาค้นคว้ามาระดับไหนก็แล้วแต่ เวลาฝึกหัดปฏิบัติไป ผู้ที่ฝึกหัดปฏิบัติใหม่ นะ ถ้าแสวงหาครูบาอาจารย์ สำนักปฏิบัติร้อย

แปดพันเก้า แล้วยกสอนไปหลากหลายทั้งสิ้น จะทำอย่างไรก็ได้ เวลาทำแล้ว เพราะอะไร เพราะมันเป็นอุปาทาน อารมณ์ความรู้สึก คุ้มอบสิ เวลามันจุดติดขึ้นมา คนสละชีวิตตายเป็นร้อย

ไฉนก็เหมือนกัน นี่ชีวิตของตัวนะ แล้วเวลามันออกจากรู้มองเห็นมันไปตามจินตนาการทั้งนั้นนะ นั่นแหละกิเลสมันใส่สี่

เวลาเรา นาย ก. นาย ข. นาย ง. จะฝึกหัดปฏิบัติ เราเป็นคนกำหนดกรรมฐาน ๔๐ ห้อง เราจะกำหนดพุทโธก็ได้ ธรรมโมก็ได้ สังฆโมก็ได้ อานาปานสติก็ได้ เราเป็นคนใส่สี่ เราเป็นคนใส่สี่เพื่อจะหาตัวตนของตน

แต่ถ้ากิเลสมันใส่สี่นี้ะ มันใส่สี่ไปด้วยความหลง ความลุ่มหลง เพราะอะไร เพราะว่าจิตนี้เป็นนามธรรม ความที่เป็นนามธรรมอยู่แล้ว แล้วจินตนาการไป จินตนาการไปตามกิเลสมันพลิกมันแปลงตามแต่ความพอใจของมัน

กิเลสมันใส่สี่คือมันจับต้องสิ่งใดไม่ได้ มันไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอัน

ถ้าไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอัน เห็นไหม เราเป็นคนกำหนด เราเป็นคนกำหนด เรามีสติปัญญา เราจะควบคุมใจของเรา ถ้าเราจะควบคุมใจของเรา พุทโธ ธรรมโม สังฆโม กรรมฐาน ๔๐ ห้อง มันเป็นสมมุติหรือว่ามันเป็นข้อเท็จจริงขึ้นมาละ

ฉลากยา ฉลากยาคือภาคทฤษฎี เราก็มีความรู้ทั้งนั้นนะ เรามีการศึกษา เรามีความรู้ทั้งสิ้น เราเข้าใจเรื่องทุกอย่างหมดแต่เราทำอะไรไม่ได้ เราทำแล้วก็ไม่เห็นสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอันขึ้นมา

เวลาจะเอาจริงเอาจังของเราขึ้นมา เรากำหนดพุทโธ องค์ของสมาธิ วิตก วิจาร

ถ้าวิตก วิจาร ทำไม วิตก วิจาร เพื่ออะไร

เพราะจิตมันทำงานไง มันไม่มีคำบริกรรม มันไม่ทำอะไรเลย มันก็ไม่ได้ทำอะไรเลยเหมือนกัน สิ่งที่ยังจินตนาการ มันจินตนาการไปตามอารมณ์นั้น มันก็เป็นอารมณ์ทั้งนั้นนะ อารมณ์ก็คืออารมณ์ ความรู้สึกของคนก็คือความรู้สึกของคน

นี่ไง เวลาความรู้สึกเกิดจากจิต ความรู้สึก เห็นไหม เวลาเราสบายใจ เราไม่ได้คิดสิ่งใดเลย อารมณ์มันอยู่ไหนละ ใจมันอยู่ไหนละ อารมณ์อยู่ไหน แล้วใจอยู่ไหน

แต่ถ้ามีสติมีปัญญาของเราขึ้นมา เรากำหนดของเราขึ้นมา ถ้ากำหนดของเราขึ้นมา เรา
ไต้สื่ คำว่า “ไต้สื่” เรามีสติ เรามีปัญญา เราควบคุมของเราเอง แล้วถ้ามันเป็นข้อเท็จจริง ขณิกส
มาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ มันเป็นข้อเท็จจริง

แล้วสมาธิ ถ้าด้วยจิตนิสัย พอจิตมันมีกำลังขึ้นมาบ้าง มันจะออกรู้มองเห็น ออกรู้
เห็นโดยเหนือธรรมชาติ เหนือธรรมชาติคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสเอา นี่อายตนะรู้โดยสติโดย
ปัญญา ถ้ามันจะรู้โดยธรรมชาติโดยกิลเลสที่มันกลอกมันกลิ้งมันพาไปร้อยแปดพันเก้า

ถ้ามันไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอันขึ้นมาอะ กลับมา เราไต้สื่ เรามีสติปัญญาควบคุมของเรา
เอง แล้วเราทำของเราขึ้นมา เราทำของเราให้มันสงบระงับเข้ามา เวลาถ้ามันสงบระงับเข้ามา
น้อยไปให้เห็นได้ ถ้าเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมตามความเป็นจริง มันเห็นสติปัญญา
ตามความเป็นจริง

เวลาผู้ที่ฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาที่มันไม่เจริญไม่ก้าวหน้าขึ้นมา เพราะทำสมาธิมันก็เป็น
มิจฉา เป็นสมาธิห้วงตอ มันเป็นการครอบของมันอยู่ไว้อย่างนั้น แล้วถ้ามันออกรู้ ออกรู้โดยกิลเลส
ออกรู้โดยกิลเลสมันไต้สื่ คำว่า “กิลเลสไต้สื่” คือมันเป็นตัวของมัน มันไม่ใช่เป็นธรรม

ถ้าเป็นธรรม เห็นใหม่ ระหว่างกิลเลสกับธรรม

กิลเลสกลัวธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมและวินัยเป็นศาสดา เป็น
ภาคทฤษฎี ฟังธรรมะของครูบาอาจารย์นั้นก็แนวทาง เวลาเราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาตาม
ข้อเท็จจริงของเรา เรามีสติ เราไต้สื่ เราไต้สื่เพื่อจะหานามธรรม แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติ ถ้ามันมีความ
ชำนาญขึ้นมา ชำนาญในวสี เรากำหนดได้ เรากำหนด ชำนาญในวสี กำหนดเมื่อไหร่ได้เมื่อนั้น

แล้วกำหนดอย่างไร ดูแลอย่างไร

เวลาครูบาอาจารย์ที่ฝึกหัดปฏิบัตินะ บอก “สมาธิ สมาธิไม่ต้องมาหลอกเรานะ” เพราะ
อะไร เพราะมันมีความชำนาญในวสีในวสีนี้ไง ถ้าชำนาญในวสี สมาธิเป็นสมาธิ แล้วเวลา
เป็นสมาธิแล้วมันจะนอนตายอยู่ในสมาธินี้ใช่ไหม เพราะสมาธิเป็นนิพพานในนี้มันติด

ถ้าทำสมาธิไม่ได้มันก็เป็นสัญญาอารมณ์ อารมณ์โลกทั้งสิ้น อารมณ์โลกทั้งสิ้นนะ เราเป็นผู้ใสี่ เราเป็นผู้กำหนดนะ แต่ภาวนาไปแล้วมันเป็นมิจฉา มันไม่เป็นข้อเท็จจริงทั้งนั้นเลย ล้มเหลว

ดูในแนวทางการเชื่อของลัทธิศาสนาอื่นเวลาเขาทำดี เขาทำของเขา เขาเชื่อของเขา เขามีความเห็นของเขาอยู่อย่างนั้นนะ แล้วต้องให้ผู้อื่นเป็นผู้กำหนดนะ เป็นผู้พยากรณ์ทั้งนั้น

แต่พระพุทธศาสนาไม่ใช่ เราเป็นคนชี้ทาง ธรรมและวินัยเป็นศาสดา ศึกษาค้นคว้า พระไตรปิฎก ธรรมและวินัยเป็นศาสดา แล้วไม่เชื่อใดๆ ทั้งสิ้น กาลามสูตร ห้ามเชื่ออีกต่างหาก ไม่ให้เชื่อแม้แต่ครูบาอาจารย์ของเรา

แล้วจะเอาข้อเท็จจริง มันเป็นจริงหรือเปล่า

ถ้ามันเป็นจริง เราเป็นผู้ใสี่ คือเราฝึกหัดปฏิบัติโดยชำนาญในวิธี ชำนาญในวิธีแล้ว การกระทำแล้ว น้ำหยดลงหิน หินมันยังกร่อน ถ้ามันทำความถูกต้องชอบธรรมของเรา ถ้าจิตมันสงบเข้ามาไม่ได้ ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อวัตรปฏิบัติจะมีไว้ทำไม ก็มีไว้ฝึกหัดปฏิบัติตนขึ้นมาไง

แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติตนขึ้นมาได้ เห็นไหม ขณิกสมาธิ อุปะการสมาธิ อัปปนาสมาธิ ขณิกสมาธิ ถ้ามันรู้มันเห็นของมันสิ่งใดมันก็แล้วแต่นะ มันอยู่ที่वासนาของคน ถ้ามีवासนานะ ขิปปาภิญญา ถ้ามันรู้มันเห็น พิจารณา ผัวะ! หลุดเลย

แต่เวไนยสัตว์ไง ผู้ที่อำนาจวาสนาของตนไง ถ้ามันจะทุกข์มันจะยากขนาดไหน เราก็จะทุกข์จะยากเพราะเราเชื่อมั่น คนเราจะล่วงพ้นทุกข์ด้วยความเพียร ความเพียร ความวิริยะ ความอุตสาหะของเรา เราเผชิญกับข้อเท็จจริงในหัวใจดวงนี้ ในหัวใจดวงนี้ หัวใจอยู่ที่กลางหัวอกนี้ เวลาขณิกสมาธิ อุปะการสมาธิเข้ามา โอ้โฮ! มันละเอียด มันจะเข้าใจของมัน แล้วมันมีกำลังของมัน

ถ้าเรายังเห็นสติปัฏฐาน ๔ ยังไม่ได้ ทำเหตุข้อเท็จจริงไม่ได้ เห็นไม่ได้หรอก เห็นไม่ได้เพราะอะไร เพราะกิเลสมันจะใสี่แล้วละ กิเลสใสี่คือมันลวงโลก กิเลสมันใสี่ด้วยความหลงของตนไง ด้วยความลุ่มหลงในหัวใจดวงนี้ไง แล้วถ้ารู้ถ้าเห็นมันจริงอะไร ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงมันต้องอยู่กับเราสิ

นี่ไง เวลาเราทำความสงบของใจเข้ามา ใจสงบแล้วถ้ามันจับเวทนาของมันได้ นี่ไง เวทนากาย เวทนาจิต

“เวลาปฏิบัติไปแล้วมันไม่เห็นมีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันขึ้นมาเลย”

ทำไมมันจะไม่มี นั่งด้วยสติด้วยปัญญาละ เวทนา ลุกมันมา พ่อแม่มันมา ปู่ย่ามันมา เวทนามันมาเป็นขึ้นเป็นตอนเลยละ

แล้วถ้าเวทนามา มันจะทำให้เราอยู่ในการฝึกหัดปฏิบัติอย่างนั้นได้ไหม

ไม่ได้ ถ้าไม่ได้ เราจะแก้ไขอย่างไร

ตั้งสติไว้ กำหนดพุทโธๆ ให้มันสงบให้ได้ก่อน ถ้ากำหนดพุทโธไม่ได้ สงบลงไม่ได้ เวทนา มาเจ็บปวดมาก แล้วถ้าเจ็บปวด เจ็บปวดมันคืออะไรละ อาการทั้งนั้น อาการของจิตใจ

เวลาจิต เวลาที่กำลังบ้าง ไปรู้ไปเห็นสิ่งใด เราพอใจมัน เราเห็นว่านี่เป็นผลงาน ถ้าเวลา เรานั่งของเราโดยความสะเพร่า โดยความไม่ระมัดระวังตัว เวลาเวทนาเหมือนกัน มันอัน เดียวกัน อันนี้ส่งออกไปรู้ไปเห็นนั้นก็เรื่องหนึ่งนะ

เวลานั่งแล้วมีอาการ นี่เวทนากาย เวลาเราฝึกหัดปฏิบัติของเรา เวลามันเฉา มันเหงา มัน หงอย เวทนาจิต เวทนากายกับเวทนาจิตก็คนละเรื่องแล้ว แล้วถ้าจิตสงบแล้วถ้ามันจับเวทนาได้ นั้นอีกเรื่องหนึ่งเลย เพราะอะไร เพราะจิตมันสงบมันมีกำลังของมัน มันจับเวทนา เพราะอะไร เพราะถ้าเห็นสติปัญญา ๔ กาย เวทนา จิต ธรรมใจ

ถ้ามันเห็น มันเห็นอะไร มันเห็นกิเลสใจ เห็นความไม่เอาไหนของเรานี้ไง ถ้าเราไม่เอาไหน เพราะอะไร เพราะเราพลั้งเราเผลอ เราไม่มีสติปัญญาควบคุม แล้วกิเลสมันใสี่ กิเลสมันใสี่ มันเอาสิ่งนั้นมาบ้อน เอาสิ่งนั้นมาค้ำคอ เอาสิ่งนั้นมาต่อรอง แล้วเราก็พ่ายแพ้ พ่ายแพ้มา ตลอด ทำสิ่งใดๆ ไม่เป็นขึ้นเป็นอันไฉ เป็นขึ้นเป็นอันโดยกิเลส เป็นขึ้นเป็นอันโดยกิเลสมันหลอก มันล่อ มันว่านี่เป็นผลงาน นี่การฝึกหัดปฏิบัติ แต่ทำไมไม่มีสติปัญญาเท่าทันกับข้อเท็จจริงที่จะ เกิดขึ้นละ

เห็นไหม นี่แนวทางสติปัฏฐาน ๔ ไง ถ้าแนวทางสติปัฏฐาน ๔ โดยที่ไม่ให้กิเลสมันไต่สีนะ
ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ด้วยมรรค ๘ มันจับมันต้องของมัน เวลาฝึกหัดปฏิบัติ
ถ้าเห็นกายฯ เห็นกายอย่างไรถ้ากิเลสมันไม่ไต่สี้ กิเลสมันร้ายนัก

เวลาเราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา เรียบภาคปริยัติจบ ๙ ประโยคนั้นคืออะไร ทรงจำธรรมวินัย
ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นทางวิชาการ

เราเป็นพระปฏิบัติ ไปอยู่กับครูบาอาจารย์ที่ไหนก็แล้วแต่ ครูบาอาจารย์เทศนาว่าการใด
เวลาทำนให้ธรรมะใด เวลาชาวพุทธฯ ที่ไปหาครูบาอาจารย์ “ขอธรรมะ ขอธรรมะ”

ขอธรรมะก็ขอเหตุและผลในการฝึกหัดปฏิบัติ

ขอธรรมะฯ จะไปขอเอาแบบโลกๆ สิ่งนั้นอ่อนนวนอนขอๆ นี่กิเลสมันไต่สี้แล้วละ กิเลสมันไต่
สีนะ

เวลาเราจะไต่สี้ เราก็ไต่สี้ ไต่สี้ เวลาเริ่มต้นปฏิบัติขึ้นมา ถ้าเราไม่มีข้อวัตรปฏิบัติ ไม่มีข้อ
กติกากในการกระทำควบคุมดูแลหัวใจของตน มันจะเอาอะไรกระทำ เราจะเหลวไหลไปกับความ
เชื่อของตนให้กิเลสมันพลิกมันแพลงอยู่อย่างนั้นใช้ไหม

เวลาเมื่อครูบาอาจารย์ขึ้นมา มีข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมา นี่เป็นเครื่องอยู่ของใจ เราจะเอาจิตใจ
ของเราเพื่อความสงบระงับอันนั้นขึ้นมา ถ้าจิตใจมันสงบระงับขึ้นมา ถ้าเป็นตามข้อเท็จจริงอันนั้น
เราถึงว่า คำว่า “ไต่สี้ฯ” ไต่สี้คือสติ ไต่สี้คือมีเหตุมีผล ไต่สี้คือมีการกระทำ

ไม่ใช่ปล่อยให้ปละละเลยให้มันไหลไปตามความพอใจของตน แล้วบอกนั้นเป็นการฝึกหัด
ปฏิบัติ แล้วไหลไปตามความพอใจของตนมันอุปาทาน มันลุ่มมันหลงอะไรไปก็เป็นธรรมขึ้นมา
หรือ มันมีเหตุมีผลอะไร

ปัจจุตตัง สันทิฏฐิโก อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนคืออะไร

ถ้าทำสมาธิได้ เออ! นี่ตน

เราทำความสงบนะ ในการฝึกหัดปฏิบัติ จะฝึกหัดแนวทางไหนก็แล้วแต่ ผลของมันคือ
สมณะทั้งสิ้น ผลของมันคือความสงบของใจ

แต่กิเลสมันใส่สี มันใส่สีตีไข่ มันส่งเสริมว่ามันได้เหตุได้ผลของมัน

เหตุผลอะไร ทำไมหัวใจของเรามันอ่อนแอขนาดนั้น

โดยตั้งสติของเราขึ้นมาเนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้ทาง เธอต่างหาก เป็นผู้ฝึกหัดปฏิบัติ ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุๆ มันมีเหตุมีผลอะไรที่มันเป็นขึ้นเป็นอันขึ้นมา ถ้ามัน มีเหตุผลของเราขึ้นมา กิเลสมันใส่สี เราตั้งสติไว้ แล้วไปเผชิญหน้ากับมัน

คำว่า “เผชิญหน้ากับมัน” ก็คือเผชิญหน้ากับอารมณ์ความรู้สึก เผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันธรรม ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันธรรมมันเป็นข้อเท็จจริงอะไรของมันขึ้นมา ถ้ามันเป็น ข้อเท็จจริง เห็นใหม่ ถ้าจิตสงบ ถ้ามันเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม เห็นอย่างไร

การเห็นกายนะ กับทางโลก ทางโลกเขาว่า ถ้าเห็นกายๆ เห็นโดยนามธรรม มันเห็นแล้ว มันจะเห็นเป็นผี เห็นเป็นอะไร เห็นแล้วขยี้กแซง เห็นแล้วน่ากลัว

ทุกคนนะ มีความรู้สึกนึกคิดอย่างนั้น มันว่ามันเห็นแล้ว ใ้โฮ! มันจะเห็นเป็นวัตถุ เห็น เป็นจิตวิญญาณ กลัวผีกลัวสงฆ์ กลัวนักกลัวหนาว่าไม่อยากเห็นกาย อยากจะบรรลุดูธรรม อยากจะสิ้นกิเลส แต่เวลาไปเห็นจริงๆ ไม่เป็นอย่างนั้นนะ

ไปเห็นจริงๆ เวลามันเห็นกายไป คำว่า “เห็นกาย” เพราะอะไร เพราะคนเรามันมีกายกับ ใจ แล้วโดยธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตรักสงวนมากเรื่องร่างกายนี้ ความรักความสงวนนั้นนี่คือ ตัดทอนความทะยานอยาก แล้วถ้าจิตมันสงบแล้วถ้ามันเห็นกาย เห็นกายมันก็เห็นธาตุ ธาตุ ๔ ธาตุกาย มันไม่ได้เห็นจิตวิญญาณ เห็นผีเห็นสงฆ์ ถ้ามันเห็นผีเห็นสงฆ์

เวลามันเห็นขึ้นมา ใ้โฮ! เป็นร่างกายเลย เป็นซากศพเลย เป็นแต่จิตนิสัยที่ใครสร้าง อำนาจวาสนามามากน้อยขนาดไหน ถ้าเรามีอำนาจวาสนาพอประมาณ มันจะเห็นเป็นกระดูก เห็นเป็นอวัยวะ จะเห็นสิ่งใดก็แล้วแต่ กิเลสมันใส่สีไม่ได้แล้ว

กิเลสมันใส่สีเลยนะ มันใส่สีคือว่ามันทำให้หวาดให้กลัว ให้มันหวาดให้ระแวง ให้ทำสิ่ง ใด สิ่งนี้เป็นโลกียะ เป็นสามัญสำนึกของสัตว์โลก

เราเกิดมาเรามีอวิชชา เรามีความไม่รู้ แล้วเวลาสิ่งที่มันเกิดขึ้น เกิดขึ้นจากความไม่รู้ เกิดขึ้นจากพญามาร แล้วมันมีลูกสาว ๓ คนความหลงใญ่ เกิดจากความไม่รู้แล้วลุ่มหลง ลุ่มหลง

ไปแล้วนะ พอมันจรมมาๆ เป็นอารมณ์เป็นครั้งเป็นคราว โอ้ย! มันสะดุ้งมันสะเทือน นึกถึงมันไต้สิ แล้วปฏิบัติไปมันไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอันเลย แล้วไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอัน มันอยู่ที่สังคัม

สังคัมที่มีวิฤติภาวะ ครูบาอาจารย์ที่เป็นธรรมท่านไม่เชื่อ ถ้าเป็นข้อเท็จจริงมันต้องข้อเท็จจริงจะจะ เวลาครูบาอาจารย์ที่เป็นธรรมท่านถึงจะให้ฝึกหัดปฏิบัติตามข้อเท็จจริงในพระพุทศาสนา

ไม่ใช่ฝึกหัดปฏิบัติตามพญามาร ตามภาวะสังคัมที่ชักนำกันไป ภาวะสังคัม แล้วไปโทษเขาหรือ มันเป็นวิฤติภาวะที่อ่อนแอ มันเป็นวิฤติภาวะเพราะเชื่อ เวลาพระพุทศาสนา ใครไปเชื่อละ

ที่ไหนที่เขาฝึกหัดปฏิบัติ เราก็คอยจะมีสถานที่ เราอยากจะมี การฝึกหัดปฏิบัติ แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา เวลาเริ่มแสดงธรรม เริ่มอรัสมภพ ถ้าชักออกนอกกลุ่มนอกทาง เราจะเสียเวลา หรือ เราจะไปอยู่สังคัมอย่างนั้นหรือ

แต่ถ้าเรามีสติปัญญา เราจะไต้สิ คำว่า “เราจะไต้สิ” มันคือว่าเรามีธรรมและวินัย เรามีกฎกติกาการฝึกหัดปฏิบัติกรรมฐานโดยหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น กองทัพระธรรมที่วางรูปแบบไว้

แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงขึ้นมา นั่นคือรูปแบบ นี่ไต้สิไต้สิ ไต้สิคือเหตุมีผล มีการกระทำให้เป็นข้อเท็จจริงขึ้นมา

เวลามันเป็นข้อเท็จจริงของมันขึ้นมา นี่ไต้สิ น้ำใสๆ มันเหมือนไม่เห็น ไต้สิในภาชนะแล้วเราจะไม่รู้เลยว่ามันน้ำหรือไม่มีน้ำไต้สิ เพราะเราหาใจเราไม่เจอ เราหาใจเราไม่เป็นไต้สิ แต่เวลาเราไต้สิ มันก็เห็นน้ำไต้สิ อ้อ! น้ำสีอ่อน น้ำสีปานกลาง น้ำสีเข้มไต้สิ น้ำสีคือจิต จิตนิสัยของแต่ละบุคคล

เวลาฝึกหัดปฏิบัติไต้สิ **อตตา หิ อตตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนต้องแสวงหาจิตของตนให้พบได้ ถ้าตนแสวงหาจิตของตนพบได้ พระปฏิบัติ พระกรรมฐาน หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นท่านถาม “จิตเป็นอย่างไรๆ”

ถ้าจิตเป็นอย่างไร นั่นนะมีคุณสมบัติ ศากยบุตรพุทชชินโรสที่จะเริ่มต้นการฝึกหัดปฏิบัติ เพราะเวลาคนทำความสงบของใจเข้ามา พุทชะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทำความสงบของใจได้มันจะศรัทธาในพระพุทศาสนา เพราะพุทชะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มันมหัศจรรย์ในใจของตน

แต่เราชาวพุทธกัน มันลุ่มหลงมัวเมาไปกับพญามาร ไปกับว่ากิลเลสไต้ดีใช่ไหม เราก็ไม่พอใจมัน แต่เวลาเราจะเอาจริงขึ้นมา ถ้าเราไม่เริ่มต้นจริงจังกับตัวเรา เราจะฝึกหัดปฏิบัติอะไร

เราถึงว่า เราจะต้องมีข้อวัตรปฏิบัติ มีกำหนดของมัน เราจะใส่สี่คือเราจะฝึกกฎ เราจะมีการกติกากฎ เราจะมีการกระทำ แล้วถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงขึ้นมา เห็นไหม ปัจจุบันตั้ง สันติปฏิญญา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้ทาง เธอต่างหากเธอเป็นผู้ปฏิบัติ แล้วถ้าเธอต่างหากเป็นผู้ปฏิบัติขึ้นมาตามข้อเท็จจริงอันนี้แล้ว สุขอื่นใดเท่าจิตสงบไม่มี

คนไม่มีวาสนาก็ติดในสมานินีเง ติดสมานินีคือนิพพาน เพราะอะไร เพราะเราใช้สติใช้ปัญญามาแล้ว

สติปัญญาคือเราใส่สี่ คือเราควบคุมโดยกฎ โดยกติกากฎ โดยการหาหัวใจของตน ถ้าหัวใจของตนแล้วจะเริ่มฝึกหัดปฏิบัติ พระกรรมฐานตายหมดเลย เพราะกิลเลสไต้มันมีอารมณ์ใน “ไอ้โฮ! มหัศจรรย์ พิจารณาแล้วมันปล่อยมันวาง” นี่มันเป็นปัญญาอบรมสมาธิ เราเป็นคนใส่สี่ เราควบคุมดูแล แล้วเราก็กลับไปลุ่มหลงมันเองโดยเราไม่เข้าใจ แล้วครูบาอาจารย์ที่ไม่มีวุฒิภาวะก็เออออห่อหมกเพราะเขาก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะวาสนาได้แค่นั้นนะ เข้าไม่ถึงธรรม มันอยู่ที่เปลือกนอก

ถ้าเปลือกนอกใจ ดูต้นไม้ มันมีเปลือก มีกระพี้ มันมีแก่น แล้วมีวาสนามากน้อยขนาดไหนล่ะ ถ้ามีอำนาจวาสนา แก่น แก่นของพระพุทธศาสนา อริยสัจ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับวิธีการดับทุกข์

ฉะนั้น เวลาฝึกหัดปฏิบัติมันทุกข์มันยากไหม ทุกข์ มันทุกข์ มันทุกข์เพราะเราพอใจในพระพุทธศาสนาไหม เราเชื่อมั่นตั้งแต่ทาน ศีล ภาวนา

เราทำทาน เราฝึกหัด เราทำทานด้วยบุญด้วยกุศล เราก็อิมเอมของเรา ถ้าอิมเอมแล้ว สิ่งที่มีมันจะเจริญงอกงามขึ้นไป เราก็จะมีศีลของเรา ถ้ามีศีลของเราแล้วเราจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ศีลพอ ศีลไม่พอใจ ถ้ามันทุจริตขึ้นมามันก็เป็นมิจฉา ถ้ามันมีศีลมีธรรมมันก็เป็นสัมมา

ถ้าเป็นสัมมา ถ้าจิตมันสงบขึ้นมามันก็เป็นสัมมาสมาธิ ถ้ามันเป็นมิจฉา เวลาจิตมันมีกำลัง จิตมันสงบระงับได้ มันก็ส่งออก มันก็เตลิดเปิดเปิงของมันไป แล้วเรามีอะไรเป็นมาตรฐาน

ถ้ามีมาตรฐานขึ้นมา มันจะวกกลับเข้ามาเลยละ วกกลับเข้ามาที่ใจของตัวเอง เพราะอะไร

เพราะว่าสิ่งที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะมันทุกขมันยากนะ แล้วการเกิดเป็นมนุษย์เป็น อริยทรัพย์ เกิดเป็นมนุษย์แล้วเราจะศึกษาค้นคว้า เราจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาให้รู้เห็นกิเลสในหัวใจ ของตน ถ้ามันรู้เห็นกิเลสในหัวใจของตน ชำระล้างเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป บุคคล ๔ คู่ ถ้ามัน พิจารณาของมันในแนวทางสติปัฏฐาน ๔

ในแนวทางอื่นที่ว่าพิจารณาไปแล้ว พิจารณากายแล้วมันจะไปเห็นผีเห็นนาง มันหวาด มันกลัวมัน

ถ้ามีความรู้สึกนึกคิดอย่างนั้นมันก็ไม่ใช่แนวทางสติปัฏฐาน ๔ ใจ ถ้าเห็นผีเห็นนางขึ้นมา มันจะไปอยู่กาย เวทนา จิต มันอยู่ที่จิตนั่นนะ

ถ้ามันเห็นกายโดยแนวทางสติปัฏฐาน ๔ โดยสติ โดยสติ ศีล สมาธิ ปัญญา มันจะเกิด เป็นมรรคเป็นผล ถ้ามันเกิดเป็นมรรคเป็นผล พิจารณาไปแล้ว เวลาพิจารณาไปแล้ว ตั้งแต่ พิจารณา ถ้ามีกำลังของมัน มันจะเป็นไปโดยสติโดยปัญญา น้อมไปเห็นหมดละ น้อมไปให้มัน เป็นอย่างนั้น เวลามันเป็นอย่างนั้นแล้วมันมหัศจรรย์ มันเห็นผีเห็นนางไหม มันเห็นอริยสัจ มันเห็น ธรรมนะ

เวลามันเห็นธรรมนะ มันสะเทือนหัวใจ สะเทือนมาก สะเทือนตัวเราเองนี่แหละ ฉะนั้น เวลาครูบาอาจารย์ที่ฝึกหัดปฏิบัติบอก “โลกธาตุหวั่นไหว โลกธาตุหวั่นไหว” มันไหวไปหมดเลยละ มันไหว มันสะเทือนกายและใจ สะเทือนไปหมด ถ้าสะเทือนได้ ถ้าเป็นข้อเท็จจริง พิจารณามัน ปล่อย มันปล่อย มันปล่อยด้วยปัญญานะ เห็นไหม

จากที่กิเลสมันใส่สี่ๆ ใส่สี่คือมันโลภ มันโกรธ มันหลง มันพริกมันแพลง มันไม่เป็นมรรค เป็นผล ถ้าเราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามันจะเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมา ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิด จากการภาวนาที่ข้อเท็จจริงอันนั้น

ถ้าการภาวนาเกิดจากข้อเท็จจริงอันนั้น เวลาพิจารณาไปแล้วมันเกิดอะไร มันมีอะไรเป็น สมุฏฐาน

สัมมาสมาธิครับ ถ้ามีสมาธิ สติปัญญา มันจะก้าวเดินของมันไป แล้วมรรคมันจะเคลื่อน มรรคจะหมุนของมันไปด้วยความมหัศจรรย์ เวลาใช้ไปแล้วๆ สมาธิที่มันเบาบางลง สิ่งนั้นเป็น สัญญาแล้ว กิเลสมันจะใส่สีแล้วละ มันจะใส่สี มันจะมีข้อโต้แย้ง มันจะอะไร แล้วเราก็ก้มลูก คลุกคลานนะ

ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะ เราทันได้ มันจะปล่อยวาง ปล่อยการใช้ปัญญาที่มันกลับมาทำ ความสงบของใจให้สงบเข้ามา ให้ถอดเสี้ยนถอดหนาม ถอดสิ่งที่มันหวาดมันระแวง มันพลิกมัน แพลง มันไม่ไปตามความพอใจของตน เวลาถ้าจิตมันสงบเข้ามา ถ้ามันนุ่มไป นี่สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน

สมถกรรมฐานสำคัญมากๆ สำคัญมากๆ เพราะมันเป็นพื้นฐาน เป็นการฝึกหัดปฏิบัติให้ มันถูกต้องชอบธรรม เพราะหลวงปู่มันท่านสั่งไว้เลยนะ “ต้นคุด ปลายตรงไม่มี”

เริ่มต้นมันคุด คุดในข้อ งอในกระดูก คิดเองเออเอง จินตนาการเอง เห็นไหม กิเลสมันใส่ สีแล้ว

ถ้าเราซื้อสัตย์ เราซื้อสัตย์เราสุจริตของเรา ไม่ใช่ซื้อเชื่อ ซื้อเชื่อ ปฏิบัติเจียนอยู่เจียนตาย คนปฏิบัติมันทุกข์มันยากมาก แล้วพออารมณ์ สัญญาอารมณ์มันเกิดขึ้นแต่ละอย่าง อากาของ จิตเกิดขึ้น ตื่นเต้น แล้วยึดมันถือมันว่านั่นคือผลของการปฏิบัติ

ใช่ มันเกิดจากการปฏิบัตินี้แหละ แต่มันเป็นการเริ่มต้นไง เริ่มต้นที่เราจะตั้งตัวของเรา ขึ้นมาไง เริ่มต้นที่เราจะตั้งหลักให้ได้ พอตั้งหลักให้ได้ ถ้าจิตลงขนาดนั้น จิตมันมีกำลังขนาดนั้น เริ่มต้นจากเราเห็นหนทาง เห็นหนทางนะ

ครูบาอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติท่านจะสอนไว้ว่า ถ้าจิตมันสงบ จิตมันมีกำลังขึ้นมา ให้ระลึก ถึงอารมณ์อันนั้น ให้ระลึกถึงเหตุไฉน เหตุที่เราจะทำจิตของเราให้สงบระงับได้

ถ้าจิตมันสงบระงับได้เพราะเหตุมันสมควร เหตุมันพอดี แล้วทำครั้งต่อไปมันจะเป็น อย่างนี้ไหม ส่วนใหญ่แล้วการฝึกหัดปฏิบัติเริ่มต้นถ้ามันสงบได้ มันอยากได้ พอมันอยากได้ก็ ก้มลูกคลุกคลานมาก แต่ถ้าสติปัญญาเท่าทันมัน มันจะปล่อยเลย เราทำเพื่อไม่หวังผล เราทำแต่ เหตุ ถ้าเหตุมันสมควรมันจะเป็นของมันเอง

ถ้าเป็นของมันเอง แต่ต้องมีสติปัญญา นี่ไง เราใส่สี เรามีข้อวัตรปฏิบัติ เรามีกติกา เราจะรักษาใจของตน ผีกัดให้มีความชำนาญของมัน ชำนาญในวิธี ชำนาญในการทำความสงบของใจเข้ามา แล้วเราก็เข้าใจด้วยว่า นี่คือการทำความสงบของใจให้ใจมีกำลัง ถ้ามีกำลัง มันจะรู้ มันจะเห็น มันจะส่งออกอย่างไร มีสติปัญญาเท่าทันมันไว้

บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ไง ไปรู้ไปเห็นสิ่งใด รั้งกลับ ดึงกลับ ดึงกลับมาเพื่อสร้างสมให้มันมีกำลังของมัน ถ้ามันสร้างสมขึ้นมา มีกำลัง แล้วองค์สมเด็จพระสัมมาเจ้าสร้างบุญญาธิการมา ปัจฉิมยาม อาสวักขยญาณทำลาย อวิชชาโดยความสมดุล โดยความพอดี มัคโค ทางอันเอก ทางสายกลางในพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เวลาไปเทศนาว่าการบัญญัติคือสิ่ง “เราอยู่กันมา ๖ ปี เราไม่รู้ เราไม่เคยบอกไม่เคยสอนถามอย่างไรก็ไม่รู้ ไม่รู้จะเอาอะไรมาพูด ไม่รู้คืออวิชชา ไม่รู้คือคือพญามาร แล้วจะเอามารมาสอน มันจะเป็นประโยชน์อะไร บัดนี้ เงี่ยหูลงฟัง”

บัญญัติคือดีต่อด้านเลย เพราะอะไร เพราะไปฉันอาหารของนางสุชาดาไป

ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริง เห็นไหม บัดนี้ เราเทศนาว่าการเพราะมันเป็นข้อเท็จจริงไง นี่ถ้ามันเป็นจริง

นี่เหมือนกัน เวลามันทำความสงบเข้ามาไปรู้ไปเห็นสิ่งใด ทำไมไม่มีสติปัญญารักษาไว้ ละ ถ้ารักษาไว้ทำไม รักษาไว้ให้มันเข้มแข็งขึ้นมาไง แล้วรักษาแล้วเวลาเข้าเวลาออกไง แล้วเวลาน้อมไปเห็นสติปัญญา ๔ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน

วิปัสสนาทำไมเป็น เข้าใจว่าสิ่งที่ทำนั้นมันเป็นการปฏิบัติธรรมไปหมดเลย มันเป็นกิริยานั่งสมาธิ เดินจงกรม มันก็เป็นกิริยาปฏิบัติทั้งนั้นนะ แต่จิตมันเป็นของมันหรือไม่ ถ้ามันเป็นขึ้นมา มันก็เป็นอาการทั้งนั้นนะ อาการที่มันจะเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงจากโลก ถ้าเข้าสู่สมาธิ เปลี่ยนแปลงจากโลกเข้าสู่ธรรม เข้าสู่สมถกรรมฐาน

แล้วสมถกรรมฐาน ติดสมาธิไง สมาธิแก้กิเลสไม่ได้ แต่แข็งเป็นสมาธิ แข็งก็ติดสมาธิแข็ง แล้วกันแหละ แข็งก็ไม่รู้จักว่านั่นสมาธิด้วย

เป็นสมาธิคือสมาธิเพราะอะไร เพราะจิตสงบแล้วมันก็แค่นี้ สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี
ใช่ มันสงบ มันไม่เร่าร้อน แต่มันก็ไม่มีอะไรดีงามขึ้นมา แล้วถ้ามันดีงามขึ้นมา อ้อ! ถ้าน้อมไป ถ้า
เป็นไปได้มันจะน้อมไปเห็น

กรรมฐานร้อยทั้งร้อยยกขึ้นสู่วิปัสสนาไม่ได้

โดยหลักเลย ในวงการพระกรรมฐาน สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน แล้วเวลาปฏิบัติ
กันก็เหยียดกันเองไป “ไฉนนั้นเป็นสมถะ ไฉนนี้เป็นวิปัสสนา” กิเลสมันสี่สีหมดเลย

แต่ถ้ามันเป็นจริงนะ สมถะคือสมถะ สมถกรรมฐาน ฐานที่ตั้งแห่งการงาน งานของการ
ฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาให้ตามข้อเท็จจริงนั้น ถ้าตามข้อเท็จจริงนั้น เห็นใหม่ สมมุติ ปัญญา ติ
สมมุติ จริตตามสมมุติ ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงขึ้นมา เห็นใหม่ ถ้ามันเป็นมรรคละ

ถ้ามันเป็นมรรค มันถึงเห็นความมหัศจรรย์ของใจของตนไป เวลามันเป็นมรรคขึ้นมา
มรรคมันเคลื่อนขึ้นมา ปัญญามันหมุนตัวๆ ไฉน! หมุนตัวๆ เพราะอะไร

แก่นของกิเลสไป กิเลสที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะมันเหนียวแน่นนัก แล้วจะฝึกหัด
ปฏิบัติขึ้นมาให้เป็นข้อเท็จจริงขึ้นมาแล้ว แล้วสิ่งใดที่มันจะเป็นจริงเป็นจังขึ้นมามันไม่มีอยู่ในลัทธิ
ศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น ไม่มีอยู่ใดๆ ทั้งสิ้น มันจะมีอยู่ในหัวใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติขึ้น
ประพฤติปฏิบัติขึ้นเริ่มต้นจะควบคุมดูแลด้วยวาสนาของตน

เริ่มต้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำหนดอานาปานสติ เริ่มต้นของเรา เราก็
พยายามทำความสงบของใจเราเข้ามา จะมีความรู้สึกนึกคิด จะมีความชอบหรือไม่ชอบสิ่งใด นั้น
เป็นจริตนิสัย เป็นความเชื่อของตน ถ้าจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมามันจะต้องฝึกหัดด้วยจิตตภาวนา

จิตที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ เวลาจิตเวลามันเกิดมรรคเกิดผลขึ้นมา มรรค สิ่ง
ที่มัน หมุนเข้ามา ธรรมจักรมันจะมาบีบบีบสี่ไฟกิเลสในหัวใจของตน แล้วถ้ามันเห็นกิเลสนะ กิเลสมันจะ
หลบมันจะซ่อน มันจะพลิกมันจะแพลง ร้อยแปดพันเก้า กิเลสมันสี่สีไป

นี่ไง เวลาว่ากิเลสเป็นนามธรรมๆ มันมีชีวิต แล้วมันเจ้าวัฏจักร มันอยู่ที่ฐิติจิต แล้วมันคุม
จิตนี้เกิดในวัฏฏะมาตลอดไม่มีต้นไม่มีปลาย แคว้นเห็น ผู้ที่ฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่าน

ชื่นชม แค่เห็นกิเลสมันก็ โอ้โฮ! ผลงานอันดับหนึ่งแล้ว แล้ววิปัสสนาไปอีกมากมาย อีกมากมาย เพราะอะไร

เพราะฝึกหัดปฏิบัติไปแล้วนะ ถ้าเป็นภาวนามยปัญญา ปัญญามันเกิดขึ้น เวลามันเท่าทันของมัน เวลากิเลสมันหลบมันซ่อน ธรรมจักรมันเคลื่อนมันหมุนเข้าไป มันหมุนจนกิเลสมันหลบมันซ่อน มันหมุนตัวๆ ทำอะไรมันไม่ได้ มันมีเหลือบมีมุมน มันมีที่ซ่อนทั้งนั้นนะ

มันมีกิเลสที่ไหนบอกว่า “ดิฉันนั่งอยู่ที่นี่เจ้าคะ เชิญกำจัดดิฉันได้เลย” อย่างนี้ มันมีอยู่ที่ไหน ไม่มีหรอก กิเลสมันเจ้าวัฏจักร ใครจะยอมบาดเจ็บ ใครจะยอมเสียชีวิต

เสียชีวิตนะ ยถาภูตัง เกิดญาณทัสสนะ ยถาภูตังคือกิเลสมันตาย เวลาทุกข์ เหตุที่เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ นิโรธดับทุกข์ ขณะ เป็นชั้นเป็นตอน บุคคล ๔ คู่ เวลากิเลสมันตาย เกิดญาณทัสสนะ เป็นสังขจะเป็นความจริงขึ้นมาในใจดวงนั้น แล้วถ้าใจดวงนั้นฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาตามข้อเท็จจริงอย่างนั้น ถ้าตามข้อเท็จจริงอย่างนั้นมันเกิดจากไหน

เกิดจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์แรก เกิดจากพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล เกิดจากหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นท่านฝึกหัดปฏิบัติตามข้อเท็จจริงนั้น ฉะนั้น เวลาฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา “จิตเป็นอย่างไร จิตเป็นอย่างไร” ท่านถึงตรวจสอบๆ ตรวจสอบกันเพื่อให้เป็นความถูกต้องชอบธรรมในพระพุทธศาสนา

แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา คนที่ตรวจสอบสำคัญที่สุดคือหัวใจของเราเอง เพราะมันเป็นปัจเจกตั้ง เป็นสันทิฎฐิโกไง ถ้าเป็นปัจเจกตั้ง สันทิฎฐิโก บุคคลคู่ที่ ๑ ๗ ชาติ มันรู้มันเห็นทันทีเลยนะ

เหมือน เห็นไหม หลวงตามพระมหาบัวท่านพูดไป “ที่ไหนมืด จุดไฟมันก็สว่าง”

หัวใจที่มันมืดบอด พอมันรู้ธรรมมันก็สว่างกระจ่างแจ้ง สว่างกระจ่างแจ้ง เอ็งไม่เห็นหรือว่าอีก ๗ ชาติ เอ็งไม่รู้จักมันได้อย่างไร แล้วถ้ารู้เห็นเป็นอย่างไร แล้วบุคคลคู่ที่ ๒ ละ คู่ที่ ๓ ไม่เกิดบนภพเลย เห็นอเวทดาอีกต่างหากเพราะเกิดบนพรหม พรหมที่สุทัสสา สุทัสสี พรหมที่ไม่มาเกิดไง เวลามันจะสำเร็จไปข้างหน้าโน้นไง แล้วถ้ามันชำระล้างกิเลสเป็นชั้นเป็นตอนขึ้นมา มันไม่มีความมหัศจรรย์อะไรในหัวใจเลยใช่ไหม พระพุทธศาสนาไม่มีรสไม่มีชาติอะไรเลยหรือ

พระพุทธศาสนามันมหัศจรรย์ในการฝึกหัดปฏิบัติ รสของธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง

เริ่มต้นก็เพราะด้วยศรัทธาของเรา เราเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นภาคทฤษฎี ธรรม และวินัย จำได้หมด แล้วกำหนดได้ด้วย

นี่ไง เราถึงว่าเราต้องกำหนดเอง เราต้องทำเอง มันถึงมีวิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตารมณ์ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สมาบัติ ๖ สมาบัติ ๘ นั้นเรื่องหนึ่งถ้าจิตมันทำได้ เพราะอะไร เพราะครูบาอาจารย์ของเราเจริญนิสัยแตกต่างกันไป คนที่มีวาสนาทำได้ทั้งนั้นนะ เวลาทำได้ขึ้นมา สิ่งที่ว่าอภิญญาทำไมจะทำไมไม่ได้ มันเป็นเรื่องโลกทั้งนั้นนะ ยิ่งสมัยปัจจุบันนี้ วิทยาศาสตร์เจริญ ได้หมดนะ รู้วาระจิต โทรศัพท์ ด้วะ! ถึงเลย รู้หมด ดูตึกตอกก็ยิงได้ จะเหาะเหินเดินฟ้า ซื้อตัวเครื่องบิน ตอนนี้อยู่เที่ยวอวกาศด้วย

มันเป็นเรื่องฉานโลกีย์ เรื่องโลก วิทยาศาสตร์พอเขาเจริญขึ้นมา เทคโนโลยีเขาทำได้หมดเลย แล้วมันแก้กิเลสใหม่ มันยังทุกข์มันยาก ยิ่งกำไรขาดทุนอยู่นั้น บริษัทสร้างมาเจ๊งหมดเลย เพราะไม่มีใครมีเงินซื้อพอ จะไปทำธุรกิจกับใคร

แต่ของเราปฏิบัติธรรม กิเลสตัดหาความทะยานอยากมันอยู่ในหัวใจดวงนี้นะ คนเราเกิดมา มีอำนาจวาสนา แล้วเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนาด้วย เหมือนคนป่วยแล้วมียา คนป่วยแล้วมียามันรักษาหายนะ คนป่วยไม่มียา ไม่มีพระพุทธศาสนาเหมือนไม่มียา ไม่มียา ก็ต้องทนเจ็บทนป่วยไปตามแต่วาสนาของตน

นี่เราเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา มียา มีอริยสัจ มีสัจจะมีความจริง แล้วถ้าฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามันเป็นในหัวใจด้วย เห็นใหม่ ไม่มีใครหลอก หลอกไม่ได้ ปัจจัยตั้ง สันติภูมิ

แต่ถ้ากิเลสมันใส่สี มันหลอก มันหลอกเราหมดเลย แล้วเราก็เชื่อมั่น เชื่อใคร ก็เชื่อพญามาร เชื่อกิเลสในหัวใจของตนนี่ไง กิเลสมันใส่สีแล้วมันพาล้มลุกคลุกคลาน แล้วก็ล้มลุกคลุกคลานมาไม่มีต้นไม่มีปลายตั้งแต่ไหน เพียงแต่ว่า กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา เราได้สร้างบุญได้สร้างกุศลของเรา มา เราถึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วด้วยวาสนามีศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ในทางโลกๆ เราอยู่กับโลก ฆราวาสธรรม ธรรมของฆราวาสเขา แล้วเก่งนะ ปากเปี้ยกปากและไปเลย แต่เราปฏิบัติขึ้นมา เพราะอะไร เพราะเขาไม่ใช่ภิกษุเหมือนเรา ภิกษุเหมือนเรา ปาราชิก ๔ อกรรมนิยกิจ ๔ มันอวดอ้างไปมันเป็นโทษเป็นภัยทั้งนั้นนะ แล้วถ้าเป็นโทษเป็นภัย ตาลยอดด้วน ตาลยอดด้วนมันยืนต้นตายอยู่แล้ว ที่นี้การฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้าพลังเปลว ถ้าทำผิดพลาดไป ตาลยอดด้วน

ถ้าเราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา เราต้องมีศีลมีธรรม เราถึงใส่สี คือเราสมมุติแล้วเราตั้งกติกากับเรา แล้วฝึกหัดตามความเป็นจริงของเรา แล้วพอกิเลสมันใส่สี เรางง เพราะอะไร สงครามธาตุ สงครามชั้นท์ ถ้าจิตมันสงบแล้วมีกำลังของมันขึ้นมา เวลาไปเผชิญหน้ากับกิเลส สงครามธาตุ สงครามชั้นท์เลยละ นี่ไง เวลาฝึกหัดปฏิบัติ เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม เห็นธรรมธรรม อารมณ์ไง เห็นอารมณ์ความรู้สึก

แต่เดิมเวลาเราใส่สี ใส่สีก็เพื่อจะควบคุมดูแลใจของเรา น้ำใสๆ ที่ไม่มีสีขาว ไม่มีสีอ่อนสีแก่ สีปานกลาง แล้วถ้ามันนุ่มไป เวลามันพิจารณาของมัน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เวลาปัญญาๆ ปัญญาที่เกิดจากสังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง แต่มันมีสัมมาสมาธิเป็นพื้นฐาน กิเลสมันสงบตัวลง

แต่ถ้ามันเป็นทางโลก สิ่งที่สังขาร ความคิด ความปรุง ความแต่ง มันเป็นมารทั้งนั้นนะ มันคิดมันแต่งไปโดยกิเลสค้นหาความทะยานอยากไป

แต่มีสติปัญญา ก็ความคิดเหมือนกัน แต่ความคิดมันมีสัมมาสมาธิเป็นพื้นฐาน มันพิจารณาของมันไป ถ้ามันเท่าทันนะ เท่าทันที่ตรงไหน

อารมณ์ รูป เท่าทันเวทนา ความชอบ ความเกลียดความชัง เท่าทันสัญญา เท่าทันสังขาร เท่าทันวิญญาณ วิญญาณคือความรู้ในอารมณ์นั้น มันปล่อยหมดนะ เวลามันปล่อยๆ เวลาชั้นท์ ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ชั้นท์ ๕ ใจ

อะไรเป็นชั้นท์

แล้วชั้นท์ที่เราใส่สี ใส่สีคือเรามีกติกาลแล้วดูแลมัน เวลามันยกขึ้นสู่วิปัสสนา มันรู้มันเห็นของมัน มันแยกมันแยะของมัน ถ้าเท่าทัน มันปล่อยๆ

มันปล่อยตรงไหน

เวลาธรรมจักรมันเคลื่อน เวลาภาวนามันเคลื่อน มันเท่ามันทัน สงครามธาตุ สงครามชั้นท์ สงครามกิเลสเกิดกับธรรมมันประทัดประหารกัน เราเป็นคนทำ เราเป็นผู้มีสติปัญญา เป็นผู้ที่ควบคุมดูแล นี่ปัจเจกตั้ง สันติปฏิริโก มหัทศจรย์ๆ

เพราะความมหัทศจรย์อย่างนั้น เพราะความเห็น เห็นตามข้อเท็จจริงอย่างนั้น เพราะความเห็นมรรคที่มันหมุนของมันไปโดยภาวนามยปัญญา แล้วเวลากิเลสมันหลบไป เวลามันปล่อยวาง วางหมดเลย เฮ้ย! แล้วกิเลสไปไหนวะ หาใหญ่เลยนะ มันหลบมันซ่อน กิเลสมันร้ายนัก แล้วถ้าสมาธิอ่อนแอลง เวลามันฟื้นตัวมานะ ทำสมาธิก็ไม่ได้ จะยกขึ้นสูวิปัสสนานะ ยกอะไร มันอ่อนเพลียจนจะตายอยู่นั้นแล้ว มันลุกไม่ขึ้น มันลุกไม่ไหวใจ เวลาจิตมันเสื่อม

การฝึกหัดปฏิบัติมันมีเจริญแล้วเสื่อม

เราเกิดมาทั้งชีวิต เวลาที่มันมีความสุขก็ส่วนหนึ่ง เวลาที่มีความทุกข์เยอะแยะไปหมด เวลาความสุขของเรา เพราะมันกินอิมมมมมมันก็มีความสุขไป

นี่ก็เหมือนกัน ฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามันมีสัมมาสมาธิ มันมีความสุขมันก็สงบสุข แต่เวลาทำไปแล้วนะ มันเสื่อมมันคลาย เว้าร้อนนัก

ฉะนั้น การก้าวเดินไปมันมีอุปสรรคขวางหน้าอยู่มากมาย แล้วงานในการฝึกหัดปฏิบัติในการควบคุมดูแลนามธรรมคือจิตของตน จิตนี้รักษาดูแลยากนัก แล้วเวลาเราตั้งลำของเราได้จากที่ว่า เราใส่สี เรามีกฎ เรามีกติกากับเรา นี่ถ้ามันตั้งลำได้ แล้วเวลาตั้งลำได้ เวลาเราจะศึกษาค้นคว้าไป ยกขึ้นสูวิปัสสนา วิปัสสนาเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมตามความเป็นจริง

แล้วถ้าตามความเป็นจริง เห็นใหม่ สมุทัยมันสงบตัวลง สมุทัยสงบตัวลงมันถึงเป็นสัมมาสมาธิ เวลามันฝึกหัดใช้ปัญญามันถึงเป็นมรรค แล้วถ้าเป็นมรรค เราจะเห็นภาวนามยปัญญาของเราเลย แล้วเวลามันมีกำลังของมัน เวลามันปล่อยวางๆ กิเลสมันหลบซ่อนหมดละ

เวลามันเป็นข้อเท็จจริงนะ ซ่อนแล้วซ่อนเล่า เราก็ศึกษา เราก็ค้นคว้า เราก็มีการกระทำการที่มันหลบซ่อน กับเวลาขณะ สมุจเฉท เวลานิโรธ ใส้โฮ! มันละเรื่องเลย มันถึงทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ นิโรธดับทุกข์ ดับทุกข์เป็นขั้นเป็นตอน บุคคลคู่ที่ ๑ คู่ที่ ๒ คู่ที่ ๓ คู่ที่ ๔ เพราะอะไร

เพราะความหยาบความละเอียดแตกต่างกัน มันถึงมีสติ มหาสติ สติอัตรโนมตี มันมีปัญญา มหาปัญญา ปัญญาญาณ เวลามันละเอียดลึกซึ้งขึ้นไปมันถึงเห็นกระบวนการของมรรค เห็นการกระทำตามความเป็นจริงนั้น แล้วเห็นกิเลสมันตายเป็นขั้นเป็นตอน เห็นไหม เวลาเป็นธรรมๆ นะ ใจเป็นธรรม ใ้อโฮ! มหัศจรรย์

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวิมุตติสุขๆ ครูบาอาจารย์ของเราวิมุตติสุขๆ คำว่า “วิมุตติสุขแล้ว” มันจะมีอะไรมีค่ามากกว่านั้น มันจะมีค่าอะไรอีกโลกนี้

ถ้าโลกนี้มีค่า หัวใจของเราก็แห้งผาก

ถ้าหัวใจเรายิ่งใหญ่ โลกก็ไม่มีค่า

โลกพร่องอยู่เป็นนิจ โลกเป็นอยู่อย่างนี้ อจินไตย ๔ พุทธวิสัย ฅมาน กรรม โลก อจินไตย เรื่องโลกๆ เป็นอจินไตย เพราะจิตวิญญาณมากมายมหาศาลต้องเวียนว้ายตายเกิดในวัฏฏะ มีสถานที่รองรับเขาอยู่แล้ว แต่หัวใจของตนละ

ถ้ามันเป็นสัจจะเป็นความจริงขึ้นมา เราก็เกิดกับโลกนะ เราเกิดกับสังคม เกิดกับโลกทั้งนั้น แต่เพราะเรามีอำนาจวาสนา เราจะฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมาไง มันก็เริ่มต้น เราก็มีกฎมีกติกา เราใส่สี่ควบคุมดูแล เพราะใจเป็นนามธรรม ใจเป็นนามธรรมแล้วจับต้องตรงไหน เหมือนน้ำอยู่ในภาชนะแต่ไม่รู้ไม่เห็น แต่เพราะมีสติมีปัญญา ขณิกสมาธิ อุปะการสมาธิ อับปนาสมาธิ อับปนानीน้ำใสๆ เลย

น้ำใสๆ เราจะทำอาหาร เราต้องมีส่วนประกอบของมัน จะทำอาหารอะไร ประเภทใด นี่ก็เหมือนกัน มรรคหยาบ มรรคกลาง มรรคหยาบ มรรคละเอียด มรรคแตกต่างกันอย่างไร แล้วมันจะสมดุลพอดีอย่างไรในการฝึกหัดปฏิบัติของตน

ถ้าฝึกหัดปฏิบัติของตน ตนทำได้จริงของตน ปัจัตตัง สันทิฏฐิโก **อตฺตา หิ อตฺตโน นา โถ** ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

แต่ตนเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา มีศาสดา มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีครูบาอาจารย์ มีหมู่มีคณะ ฟังพาอาศัยเป็นสังคม เป็นสังฆะ แต่เวลาฝึกหัดปฏิบัติสังฆะเกิดจากหัวใจของตน ใจเป็นสงฆ์ใจ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใจเป็นสงฆ์ ใจเป็นสังฆะ

ใจเป็นผู้มีเหตุมีผล มีมรรคมีผลในใจของตน ใจดวงนั้นถึงที่สุดแห่งทุกข์ ผลของการปฏิบัติของ
มนุษย์ถึงที่สุดแห่งทุกข์ เอวัง